

DOI: 10.5281/zenodo.1422425
UDC Classification: 658.272:005.936.41
JEL Classification: M16

FACTORS OF INFLUENCE ON TOLLING OPERATIONS OF ENTERPRISES: CONTENT AND TYPOLOGICAL ASPECTS

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ТОЛІНГОВІ ОПЕРАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ: ЗМІСТОВИЙ ТА ТИПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

Marta Ye. Adamiv, PhD in Economics
Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine
Researcher ID: R-5029-2017
ORCID: 0000-0001-5506-0404
Email: marta_adamiv@i.ua

Iryna I. Kots, PhD in Economics
Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine
Researcher ID: R-5821-2017
ORCID: 0000-0002-3008-436X
Email: irynakots555@i.ua
Recieved 23.04.2018

Адамів М.Є., Коць І.І. Фактори впливу на толінгові операції підприємств: змістовий та типологічний аспекти. Оглядова стаття.

У статті обґрунтовано актуальність ідентифікування, дослідження та систематизації факторів впливу на толінгові операції підприємств. Визначено сутність факторів впливу на толінгові операції підприємств як ситуативно-часових рушійних сил, що визначають характер, масштаб, особливості, параметри та доцільність впровадження і реалізації толінгових операцій їхніми суб'єктами. Удосконалено типологію факторів впливу на толінгові операції підприємств за низкою істотних та незалежних ознак, а саме: за характером спонукання до здійснення толінгових операцій, за збалансованістю впливу на толінгову діяльність обох контрагентів, за обов'язковістю врахування, за змістом. Ідентифіковано та докладно охарактеризовано особливості впливу факторів внутрішньоорганізаційного, національного та міжнародного середовища на толінгові операції підприємств.

Ключові слова: толінгові операції, фактори, типологія, переробне підприємство, толінгер

Adamiv M.Ye., Kots I.I. Factors of influence on tolling operations of enterprises: content and typological aspects. Review article.

The article substantiates the actuality of identification, research and systematization of the factors of influence on tolling operations of enterprises. The essence of factors of influence on tolling operations of enterprises as situational-time driving forces determining the character, scale, features, parameters and expediency of implementation and realization of tolling operations by their subjects is determined. The typology of the factors of influence on tolling operations of enterprises has been improved by the list of essential and independent signs: by the nature of the incentive to carry out tolling operations, by the balance of influence on tolling activity of both counterparties, by the mandatory of taking into account, by the content. The peculiarities of factors' influence in the internal organization, national and international environment on tolling operations of enterprises are identified and detailed.

Keywords: tolling operations, factors, typology, processing enterprise, tollinger

У сучасних динамічних умовах функціонування виробничо-господарська діяльність підприємницьких структур постійно зазнає впливу численних зовнішніх факторів, що іманентно зумовлюють зміни у внутрішньоорганізаційному середовищі. Для забезпечення стабільної ефективної діяльності суб'єкти господарювання повинні ретельно відстежувати будь-які зміни умов функціонування на засадах комплексного дослідження пріоритетних факторів внутрішнього і зовнішнього середовища та розроблення реагуючих заходів на їхній вплив. Толінгові операції, або операції з давальницькою сировиною значною мірою залежать від стану та змін як внутрішнього, так і зовнішнього середовища функціонування. Адже саме наявність проблем першочергово у виробничій та фінансовій сферах, пов'язаних із простоюванням виробничих потужностей та відсутністю достатніх обсягів фондів обігу, підштовхує керівництво до запровадження толінгу на їхніх підприємствах, що надалі визначає масштаб, характер та особливості толінгової діяльності. Стан зовнішніх умов функціонування всередині країни, що відображає, наприклад, дефіцит необхідної ресурсної бази, теж актуалізує толінгові операції для національних товаровиробників. Окрім факторів національного середовища, вагомий вплив на толінгову діяльність чинять також фактори міжнародного середовища, адже ключовими учасниками такої співпраці є представники різних держав, що відповідно вимагає також врахування умов середовища функціонування в країні контрагента. Отже, ефективність перебігу толінгових операцій пріоритетним чином визначається впливом комплексу факторів внутрішньоорганізаційного, національного та міжнародного середовища функціонування, що актуалізує необхідність їхнього дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

В існуючій літературі [1-10], присвяченій особливостям реалізації операцій з давальницькою сировиною та толінгових операцій зокрема, практично немає наукових напрацювань, котрі б стосувались факторів впливу на такі операції. Здебільшого увага авторів присвячена розкриттю мотивів, ключових засад, переваг та недоліків здійснення толінгових операцій як їх замовниками, так і виконавцями. Зокрема, вагомий внесок у формування теоретико-прикладної бази щодо здійснення толінгових операцій підприємствами зробили такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як Л.В. Батченко, М.Ю. Барна, Б. Голднер (Goldner, 2013), Ю.В. Гончаров, П. Еарлам (Earlam, 2012), Л.І. Кузічкіна, О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник, І.В. Несторишен, Г.О. Партин, А.В. Тодошук Дж. Хіллел (Hillel, 2013) та інші. При цьому, слід зауважити, що жодним із перелічених авторів комплексно та ґрунтовно не розглянуто конкретних факторів впливу на толінгові операції. Відсутність ґрунтовних наукових напрацювань у толінговій сфері спричинено порівняно недавнім запровадженням та поширенням, проте доволі активним розвитком толінгових операцій на вітчизняних теренах.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Таким чином, в умовах активного розвитку толінгових операцій серед вітчизняних суб'єктів господарювання невирішеною залишається проблема дослідження системи чинників у толінговій сфері, котра відобразить конкретні характерні особливості впливу факторів саме на толінгові операції з урахуванням їхньої специфіки.

Метою статті є ідентифікувати переліки визначальних факторів впливу, розробити їхню комплексну типологію за низкою істотних і незалежних ознак та охарактеризувати ключові особливості впливу кожного виокремленого фактора на толінгові операції підприємства. Це значною мірою спростуватиме процеси пошуку, відбору, ідентифікації пріоритетних факторів у внутрішньому, національному та міжнародному середовищах функціонування, а також визначення векторів та особливостей їхнього впливу на перебіг толінгових операцій.

Виклад основного матеріалу дослідження

На підставі поєднання семантики поняття «фактор» та специфіки толінгових операцій можна дійти до твердження, що фактори впливу на толінгові операції – це ситуативно-часові рушійні сили, що визначають характер, масштаб, особливості, параметри та доцільність впровадження і реалізації толінгових операцій їхніми суб'єктами.

На підставі вивчення низки літературних джерел [1-10] та практики функціонування підприємств, що реалізують операції з давальницькою сировиною, розроблено комплексну типологію факторів впливу на толінгові операції (рис. 1) за такими ознаками:

1. За середовищем формування:
 - фактори, що впливають на толінгові операції із внутрішньоорганізаційного середовища;
 - фактори, що впливають на толінгові операції із зовнішнього національного середовища;
 - фактори, що впливають на толінгові операції із зовнішнього середовища країни контрагента.
2. За змістом: стан та рівень використання виробничих потужностей підприємства, фінансовий стан підприємства, стан сировинно-матеріального забезпечення підприємства, стан та рівень завантаження технологічно-майнової бази підприємства, стан соціально-кадрового забезпечення підприємства, маркетингові позиції підприємства, логістично-територіальні позиції підприємства, галузева приналежність підприємства, етап життєвого циклу підприємства, цілі та завдання підприємства, рівень розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства, стан сировинно-матеріальної бази в державі, особливості нормативно-правового регулювання толінгових операцій в державі, рівень ефективності роботи митних органів у сфері митного оформлення та контролю толінгових операцій, стан відносин з контрагентами, загальноекономічний стан в державі, соціальний стан в державі, військово-політичний стан в державі, рівень міжнародної співпраці держави, географічно-територіальне розташування держави та регіону, стан інфраструктури в державі, стан та рівень розвитку галузі економіки.
3. За характером спонукання до толінгової співпраці:
 - мотивуючі фактори, котрі відображають конкретні мотиви здійснення толінгових операцій, тим самим спонукаючи підприємство до їхнього запровадження та подальшого здійснення;
 - демотивуючі фактори, котрі вказують на недоцільність впровадження толінгових операцій за певним аспектом та продовження їхнього здійснення, тим самим спонукаючи підприємство до реалізації самостійної діяльності або пошуку інших форм взаємодії.
4. За суб'єктом впливу:
 - фактори, що впливають на толінгові операції лише замовника;
 - фактори, що впливають на толінгові операції лише виконавця;
 - фактори, що впливають на толінгові операції як замовника, так і виконавця.
5. За напрямом впливу:
 - фактори, що позитивно впливають на толінгові операції і таким чином полегшують їхнє здійснення;
 - фактори, що негативно впливають на толінгові операції і таким чином гальмують їхнє здійснення.

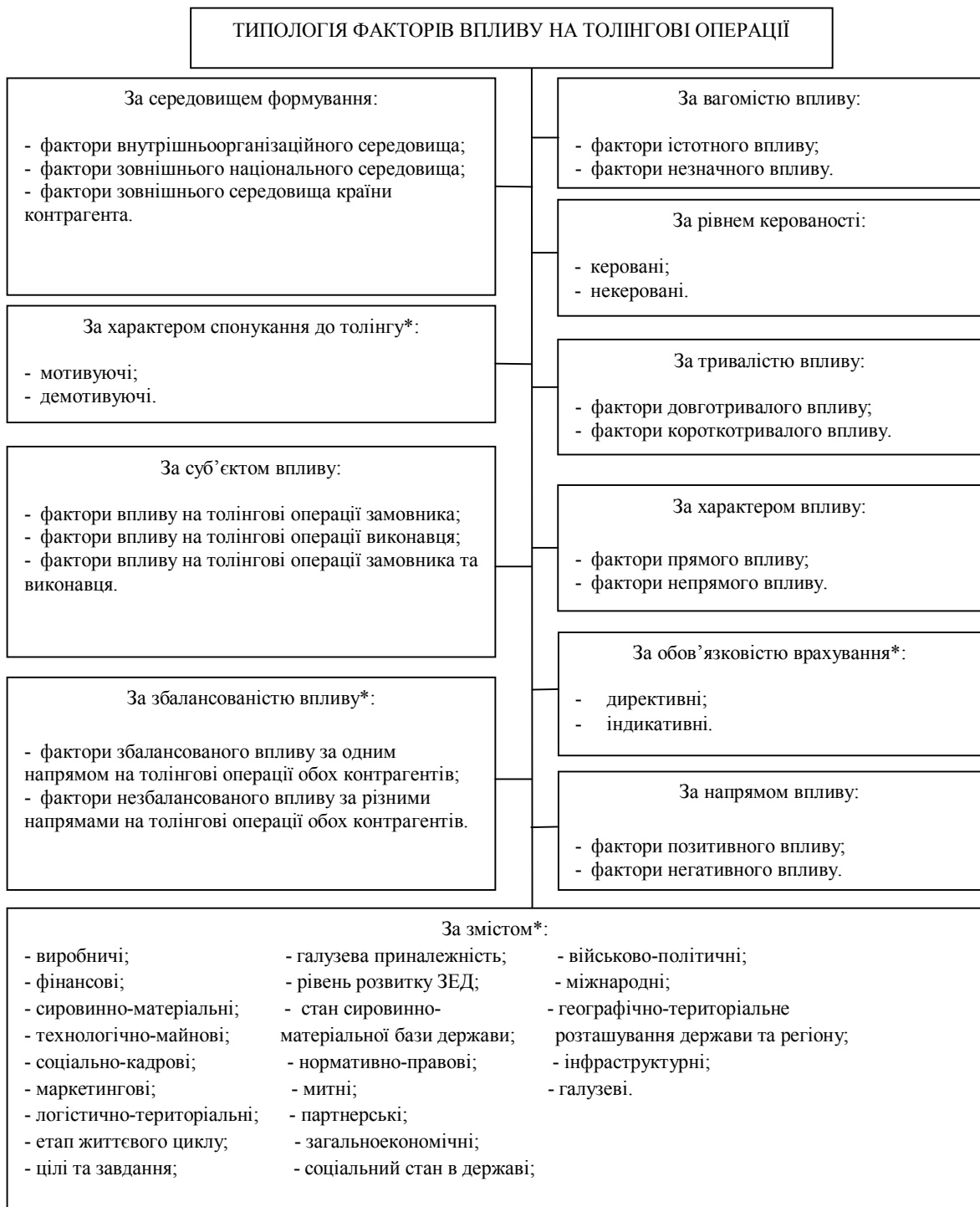

Рис. 1. Комплексна типологія факторів впливу на толінгові операції підприємств

Джерело: складено авторами за матеріалами [1-10]

* - ознаки, запропоновані авторами

6. За збалансованістю впливу:

- фактори, що впливають за одним напрямом на толінгові операції замовника та виконавця;
- фактори, що впливають за різними напрямками на толінгові операції замовника та виконавця.

7. За вагомістю впливу:

- фактори, що чинять істотний вплив на процес реалізації толінгових операцій;
- фактори, що чинять незначний вплив на процес реалізації толінгових операцій.

8. За рівнем керованості:

- керовані фактори, вплив яких може бути змінений суб'єктом толінгових операцій за допомогою реалізації цілеспрямованих заходів;
- некеровані фактори, вплив яких неможливо змінити, а суб'єкт толінгових операцій повинен адаптуватись до їхньої дії.

9. За тривалістю впливу:

- фактори довготривалого впливу, дія яких продовжується тривалий проміжок часу;
- фактори короткотривалого впливу, дія яких триває впродовж незначного проміжку часу.

10. За характером впливу:

- фактори прямого впливу, що очевидно та безпосередньо впливають на толінгові операції;
- фактори непрямого впливу, що чинять опосередкований вплив на толінгові операції через посередні ланки.

11. За обов'язковістю врахування:

- директивні фактори, які відображають зміни у нормативно-правовому регулюванні толінгу та є обов'язковими до врахування під час реалізації толінгових операцій;
- індикативні фактори, які свідчать про певні перетворення у середовищі реалізації толінгових операцій, однак враховуються суб'єктом толінгових операцій на власний розсуд.

Нижче доцільно більш ретельно охарактеризувати особливості впливу кожного ідентифікованого змістового фактора на толінгові операції підприємств. При цьому слід зауважити, що такий вплив варто розглядати як на діяльність замовника толінгових операцій, так і на діяльність їхнього виконавця. Крім того, толінгові операції є специфічним видом зовнішньоекономічної співпраці, започаткування якої потребує ґрунтовного врахування значної кількості різноманітних факторів, дія яких може або мотивувати, або, навпаки, демотивувати підприємства до запровадження та подальшого здійснення толінгових операцій. Таким чином, доцільно також розглянути особливості впливу факторів середовища функціонування на доцільність започаткування та ведення толінгової діяльності на підприємстві.

Стан та рівень використання виробничих потужностей підприємства. Вплив фактора комплексно відображається станом та рівнем використання виробничих можливостей підприємства з позиції кількісних обсягів виробництва, розгалуженості товарного асортименту та номенклатури, якісних характеристик та споживчих параметрів продукції, часових параметрів виробничого процесу, тощо. Наявність вільних виробничих потужностей стимулює підприємство до виконання переробних робіт у контексті їхнього завантаження за рахунок ресурсів толінгера, при цьому кількісний масштаб незавантажених виробничих потужностей визначає можливі обсяги переробки підприємством давальницької сировини іноземного замовника. Своєю чергою, існуючий та потенційно можливий асортимент і номенклатура продукції підприємства визначають товарну структуру толінгових операцій. Чим більшою мірою диверсифікований товарний асортимент і номенклатура переробного підприємства, тим більшу зацікавленість воно становитиме для власника давальницької сировини у контексті задоволення його наявних потреб та потенційного розширення толінгової співпраці. Високий рівень бездефектності та ритмічності виробництва переробного підприємства теж сприятливо впливають на виконання переробних робіт, забезпечуючи їхню якість і тим самим ефективну довготривалу співпрацю із контрагентом. Наявність спеціальних дозволів на виробництво певних видів продукції у переробного підприємства підвищує його привабливість в очах іноземного власника давальницької сировини з огляду на непотрібність їхнього самостійного одержання. Натомість, максимальне завантаження виробничих потужностей підприємства в умовах існування прагнень розширити масштаби діяльності мотивують підприємство до здійснення толінгових операцій у ролі їхнього замовника на засадах використання виробничих потужностей іноземного переробного підприємства.

Фінансовий стан підприємства. Вплив фактора репрезентується рівнем ліквідності підприємства, наявністю достатнього обсягу фондів обігу, обсягами накопичених боргів та протермінованої кредиторської заборгованості, рівнем прибутковості, фінансової незалежності, ділової активності, доступом до кредитних та інвестиційних ресурсів, тощо. Незадовільний фінансовий стан підприємства, що характеризується, насамперед, недостатністю високоліквідних оборотних активів для фінансування потреб виробничо-господарської діяльності, наявністю значних обсягів боргів та протермінованої кредиторської заборгованості, а також низьким рівнем прибутковості або існуванням збитковості, порушенням структури капіталу, наявністю загрози банкрутства мотивує підприємство до започаткування та виконання переробних робіт у контексті покращання наявного фінансового стану за рахунок фінансових ресурсів толінгера. Натомість, істотне покращення ключових фінансових показників діяльності переробного підприємства за період провадження толінгової діяльності може сигналізувати про реальні можливості для налагодження самостійної виробничо-господарської діяльності та поступове припинення толінгової співпраці. Варто також зазначити, що дефіцит грошових коштів у переробного підприємства, як правило, зумовлює використання грошової або комбінованої форми розрахунків між партнерами. Своєю чергою, позитивний фінансовий стан, що характеризується високим рівнем прибутковості та наявністю значного обсягу оборотних активів, стимулює підприємство до запровадження толінгової співпраці на засадах вкладення вільних фінансових ресурсів у переробні операції, котрі реалізовуватимуться зарубіжним переробним підприємством.

Стан сировинно-матеріального забезпечення підприємства. Характеризується забезпеченістю виробництва сировинно-матеріальними ресурсами, їх дороговартістю та якістю, рівнем доступу підприємства до ресурсної бази, рівнем взаємозв'язків підприємства з постачальниками та їхньою диверсифікованістю, тощо. Дефіцит запасів сировини і матеріалів на підприємстві для забезпечення

виробничих потреб, високий рівень матеріаломісткості виробництва, відсутність налагоджених стабільних взаємозв'язків підприємства із постачальниками, низька якість наявних сировинно-матеріальних ресурсів на підприємстві, залежність підприємства від одного чи декількох постачальників, відсутність власних можливостей для виготовлення необхідних матеріалів мотивують підприємство до виконання переробних операцій із використанням давальницької сировини іноземного замовника толінгу. Поява фінансових можливостей для самостійного внутрішнього придбання чи імпорту сировинно-матеріальних ресурсів в умовах толінгової взаємодії, налагодження ефективної співпраці із надійними постачальниками може свідчити про доцільність переходу на автономну виробничо-господарську діяльність. Якщо на переробному підприємстві налагоджене виробництво окремих видів матеріалів, необхідних для виготовлення готової продукції для толінгера, або переробне підприємство має змогу закупити частину необхідних матеріалів у внутрішніх постачальників за нижчою ціною, то можливим є варіант їхнього використання для виконання переробних робіт на засадах укладання відповідної домовленості між контрагентами толінгової взаємодії. Крім того, якщо переробне підприємство може паралельно здійснювати самостійну виробничу діяльність поряд із толінговими операціями, однак існуючий виробничий процес характеризується високою матеріаломісткістю, то можливим є варіант використання сировинної або комбінованої форми розрахунків, що передбачає оплату толінгером виконаних переробних робіт частиною давальницької сировини.

Натомість, наявність у підприємства виробничих потужностей для виготовлення якісних матеріальних ресурсів за низькою собівартістю, а також можливостей для придбання якісної та відносно недорогої сировини і матеріалів підштовхують підприємство до реалізації толінгових операцій у контексті надання такої сировини іноземному переробному підприємству для виготовлення на її основі готової продукції. При цьому якість давальницької сировини толінгера пріоритетним чином визначатиме ефективність її переробки та бездефектність виготовленої на її основі продукції. Крім того, ефективне використання високоякісної давальницької сировини у процесі переробки зменшуватиме утворення залишків та відходів виробництва, що відповідно полегшуватиме процес митного оформлення толінгових операцій.

Стан та рівень завантаження технологічно-майнової бази підприємства. Дія цього фактора представлена станом (рівнем інноваційності та зносу), забезпеченістю підприємства та рівнем завантаження виробничого устаткування та обладнання, виробничих та складських приміщень, транспортних засобів, виробничих технологій, тощо. Низький рівень використання наявного обладнання та устаткування, виробничих та складських приміщень, транспортної бази підприємства, які характеризуються невисоким зносом, може вказувати на вигідність здійснення переробних робіт у контексті підвищення рівня завантаження основних засобів підприємства. При цьому, наявність прогресивного обладнання та устаткування, інноваційних виробничих технологій, котрі не використовуються або не повною мірою використовуються на підприємстві, підвищує привабливість переробного підприємства в очах замовника толінгових операцій. Водночас, якщо переробне підприємство не володіє спеціалізованими виробничими технологіями та прогресивним обладнанням для переробки давальницької сировини, то толінгер може надати виконавцю власну техніко-технологічну базу, наприклад, у формі кредитування. Своєю чергою, істотне зношення основних засобів в процесі виконання переробних робіт може сигналізувати про необхідність перегляду умов співпраці із іноземним партнером. Саме виробничі технології, які використовуватимуться для переробки давальницької сировини, визначатимуть технологічні схеми її переробки. Максимальне завантаження основних засобів для забезпечення виробничих потреб підприємства та наявність прагнень розширити масштаби функціонування мотивують підприємство до запровадження толінгової співпраці у ролі замовника переробних робіт на засадах використання основних засобів зарубіжного партнера.

Стан соціально-кадрового забезпечення підприємства. Вплив фактора характеризується чисельністю, віково-професійною структурою, рівнем кваліфікації та досвіду персоналу підприємства, його продуктивністю праці, плінністю кадрів, рівнем зайнятості працівників, а також рівнем заробітної плати та соціально-побутових умов праці на підприємстві, тощо. У випадку забезпеченості підприємства достатньою кількістю та належним професійним складом працівників для максимального завантаження виробничих потужностей, які характеризуються низьким рівнем зайнятості, можливим є запровадження толінгової співпраці на засадах виконання переробних робіт у контексті підвищення рівня зайнятості персоналу та зниження плінності кадрів. При цьому рівень кваліфікації та досвіду робітників підприємства у професійній сфері, їхня продуктивність праці визначають ефективність виконання переробних робіт на підприємстві. Незадоволення працівників підприємства існуючими мотиваційними механізмами та рівнем соціально-побутових умов праці спонукає підприємство до запровадження та реалізації переробних операцій, адже, як правило, толінгер може запропонувати вищий рівень оплати праці та покращення соціального захисту персоналу, побутових умов роботи, тощо. Натомість, високий рівень витрат на заробітну плату, максимальна зайнятість персоналу підприємства може спонукати підприємство до налагодження толінгової співпраці у контексті використання дешевшої робочої сили іноземного переробного підприємства.

Маркетингові позиції підприємства. Дія фактора відображається ринковою нішою підприємства, силою його іміджу та бренду, популярністю та впізнаваністю торгової марки, лояльністю та відданістю

клієнтів, ефективністю маркетингового інструментарію, тощо. Низька частка ринку підприємства, відсутність сформованого іміджу та бренду, впізнаної торгової марки, відданої клієнтської бази, низький рівень розвитку маркетингових комунікацій спонукають підприємство до виконання переробних робіт у контексті забезпечення збуту продукції за рахунок використання маркетингових можливостей та переваг толінгера. При цьому зміцнення ринкових позицій переробного підприємства за період провадження толінгової діяльності може сигналізувати про доцільність переходу на незалежну виробничо-господарську діяльність. Якщо переробне підприємство володіє цільовою аудиторією відданих клієнтів, однак не може самостійно забезпечити попит на продукцію, то можливим є використання товарної або комбінованої форми розрахунків між партнерами, при якій толінгер оплачуватиме переробні роботи підприємства частиною виготовленої на основі давальницької сировини продукції. Якщо підприємство характеризується сильними та утвердженими позиціями на ринку і при цьому прагне наростити ринкову частку в умовах повного використання власних виробничих потужностей, то доцільним є запровадження толінгової співпраці, при якій переробне підприємство реалізовуватиме виробничу стадію ланцюга створення вартості, а толінгер – постачальницьку та збутову стадії за рахунок використання власних сильних маркетингових параметрів.

Логістично-територіальні позиції підприємства. Дія фактора репрезентується вигідністю місця розташування підприємства, його наближеністю до контрагента та інших партнерів, а також різноманітних шляхів транспортних сполучень, рівнем розвитку каналів розподілу продукції, якістю логістичного сервісу, тощо. Низький рівень розвитку каналів розподілу продукції та якості логістичного сервісу на підприємстві свідчить про доцільність виконання переробних робіт у контексті використання логістичних можливостей толінгера для збуту виготовленої на основі його давальницької сировини готової продукції. Вигідне місцезнаходження переробного підприємства підвищує його привабливість в очах толінгера для започаткування толінгової співпраці та сприятливо впливає на процеси постачання давальницької сировини та збуту готової продукції в межах толінгових операцій у контексті забезпечення їх надійності та вчасності, скорочення логістичних витрат, тощо. Своєю чергою, якщо підприємство характеризується високими логістичними можливостями та водночас прагне розширити обсяги діяльності в умовах максимального завантаження власних виробничих потужностей, то доцільним є запровадження толінгової співпраці, при якій, як зазначалось вище, переробне підприємство реалізовуватиме виробничу стадію ланцюга створення вартості, а толінгер – постачальницьку та збутову стадії за рахунок використання власних логістичних можливостей.

Галузева приналежність підприємства. Вплив фактора відображає рівень зацікавленості власників давальницької сировини та переробних підприємств у толінговій співпраці з огляду на рівень розвитку толінгу в галузі, а також визначає особливості реалізації толінгових операцій відповідно до традицій і практики ведення толінгової співпраці в галузі. Приналежність підприємств до галузей, що характеризуються активним розвитком толінгових операцій, мотивує підприємства до запровадження толінгової співпраці, адже тенденція динамічного поширення толінгу у конкретній галузі обумовлена, насамперед, наявним станом, проблемами та перспективами розвитку підприємств цієї галузі. Своєю чергою, толінгові операції дають змогу вирішити існуючі вагомні проблеми, що притаманні діяльності значної частини переробних підприємств галузі, та водночас втілити перспективи розвитку власників давальницької сировини. При цьому приналежність підприємства до конкретної галузі економіки визначає певні особливості та параметри реалізації толінгових операцій відповідно до існуючої практики ведення толінгової співпраці в галузі, наприклад, середній рівень заробітної плати робітникам, котрі виконуватимуть переробні роботи, тощо.

Етап життєвого циклу підприємства. Дія фактора відображає доцільність та особливості реалізації толінгових операцій на певному етапі життєвого циклу підприємства. Роль переробного підприємства доцільно виконувати на етапах стагнації та занепаду усєї виробничо-господарської діяльності або її певних видів, що характеризуються наявністю вагомних проблем у різних сферах, які можуть бути вирішені в умовах толінгової співпраці. Тоді як роль замовника толінгових операцій раціонально імплементувати на етапах зростання та піку діяльності підприємства, що пов'язано із прагненнями розширення масштабів функціонування та нагромадження капіталу, які не можуть бути реалізовані власними зусиллями.

Цілі та завдання підприємства. Дія фактора розкриває рівень спорідненості призначення толінгових операцій із загальноорганізаційними цілями та завданнями підприємства, спрямованими на вирішення наявних проблем функціонування або забезпечення розвитку його діяльності за різними аспектами. Якщо підприємство має намір розширити масштаби діяльності та нагромадити капітал, однак не володіє достатніми для цього виробничими потужностями, доцільним є замовлення переробних робіт у іноземного підприємства. У випадку існування прагнень завантажити вільні виробничі потужності підприємства, забезпечити зайнятість персоналу, покращити фінансовий стан, уникнути банкрутства тощо доцільно запровадити толінгові операції у ролі переробного підприємства. При цьому цілі та завдання у толінговій сфері як замовника, так і виконавця переробних робіт визначають конкретні особливості, умови та параметри толінгової співпраці. Наприклад, якщо ціллю переробного підприємства в межах толінгових операцій є підвищення рівня абсолютної ліквідності, то застосовуватиметься грошова або комбінована форма розрахунків між партнерами, тощо.

Рівень розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Вплив фактора демонструє наявність знань та досвіду підприємства у технологіях ведення зовнішньоекономічної діяльності (зокрема, толінгових, експортних, імпорتنих операцій), поміщення товарів у різні митні режими, пошуку та вибору іноземних партнерів, укладання зовнішньоекономічних контрактів, співпраці з митними органами, тощо. Наявність позитивного досвіду підприємств щодо реалізації зовнішньоекономічних операцій сприятливо впливає та полегшує процеси започаткування і здійснення толінгових операцій.

Стан сировинно-матеріальної бази в державі. Дія цього фактора відображає наявність достатнього обсягу сировинно-матеріальних ресурсів в державі для забезпечення потреб національної економіки та її галузей, тим самим демонструючи рівень доступу суб'єктів господарювання до певних видів ресурсів та їхню дороговартість. Наявність багатой сировинно-матеріальної бази в державі зумовлює вільний доступ внутрішніх суб'єктів господарювання до конкретних видів ресурсів за відносно недорогою вартістю, що відповідно актуалізує роль замовника толінгових операцій для місцевих підприємств, котрі прагнуть розширювати масштаби діяльності в умовах відсутності власних вільних виробничих потужностей. При цьому для підприємств, які функціонують в країнах, що характеризуються дефіцитом певних видів сировинно-матеріальних ресурсів, доцільним є використання давальницької сировини іноземних партнерів для її переробки та виготовлення на цій основі готової продукції в межах толінгової взаємодії.

Особливості нормативно-правового регулювання толінгових операцій в державі. Вплив фактора характеризує рівень стабільності та сприятливості національної нормативно-правової бази, що регулює толінгові операції, відображаючи рівень складності процедур поміщення та перебування товарів у митних режимах переробки, імпорту, експорту, особливості оподаткування толінгових операцій, тощо. Наявність лояльної законодавчої бази в державах толінгера та переробного підприємства, що стимулює толінгову діяльність на засадах введення доступних та простих у застосуванні нормативно-правових процедур реалізації толінгових операцій, умовного звільнення від оподаткування, тощо, значною мірою полегшує ведення толінгової співпраці та активізує контрагентів до започаткування та розвитку толінгових операцій.

Рівень ефективності роботи митних органів у сфері митного оформлення та контролю толінгових операцій. Дія фактора розкриває рівень прозорості, відкритості, бюрократичності, часової тривалості процедур митного оформлення та контролювання толінгових операцій, складності одержання дозволу митного органу на переробку давальницької сировини, стан технічного оснащення митниці, рівень кваліфікації та професіоналізму представників митних органів, тощо. Високий рівень якості та ефективності роботи митних органів щодо митного оформлення і контролю толінгових операцій в державах толінгера та переробного підприємства значною мірою полегшує процес реалізації толінгових операцій обома контрагентами, тим самим стимулюючи розвиток толінгової співпраці між партнерами.

Стан відносин з контрагентами. Вплив фактора відображає особливості взаємовідносин підприємства з усіма партнерами в межах толінгової співпраці, а, насамперед, із ключовим контрагентом (толінгером або переробним підприємством). На ефективність перебігу толінгових операцій переробного підприємства безпосередньо впливає якість та обсяги давальницької сировини іноземного замовника, надійність поставок, своєчасність розрахунків за виконані переробні роботи, тощо. Тоді як, для толінгера важливими є якість, обсяги та вчасність виготовлення переробним підприємством готової продукції, якість та надійність поставок, тощо. Якщо у толінговій взаємодії, окрім двох ключових контрагентів, беруть участь й інші партнери (перевізники, постачальники, дистриб'ютори, інші переробні підприємства, фінансово-кредитні установи, тощо), тоді важливим є оцінювання рівня ефективності взаємовідносин з ними на засадах врахування специфіки їхньої роботи.

Загальноекономічний стан в державі. Дія фактора репрезентує загальний стан економіки в державі, етап її розвитку, наявність кризових явищ, рівень інфляції та волатильності національної валюти, тощо, тим самим визначаючи рівень розвитку та проблеми функціонування бізнес-арсеналу в країні. Кризовий стан економіки в державі, як правило, зумовлює високий рівень інфляції (насамперед, зростання цін на сировину та матеріали) та нестабільності національної валюти, що дестабілізує діяльність національних товаровиробників, призводячи до появи істотних проблем, передусім, у виробничій, фінансовій та кадровій сферах функціонування. Мова йде, зокрема, про виникнення збитковості та неплатоспроможності на підприємствах, зупинки виробничих процесів, масові звільнення працівників, тощо. За таких обставин доцільним є запровадження толінгових операцій, котрі уможливають вирішення проблем діяльності на засадах використання сировинно-матеріальних та фінансових ресурсів замовника переробних робіт для відновлення виробничої діяльності, збереження кадрового складу, покращення фінансового стану, тощо. При цьому високий рівень розвитку економіки в державі стимулює її внутрішніх суб'єктів господарювання до реалізації толінгових операцій у ролі їхнього замовника з метою нарощення прибутковості за рахунок використання виробничих потужностей іноземного переробного підприємства.

Соціальний стан в державі. Вплив фактора демонструє середній рівень доходів громадян в державі, рівень мінімальної заробітної плати, соціального захисту громадян, безробіття, тощо. Низький рівень доходів громадян та мінімальної заробітної плати, а також соціального захисту в державі потенційного переробного підприємства порівняно із аналогічними показниками в країні толінгера формують привабливість такої держави у контексті вибору потенційного партнера з метою використання дешевшої

робочої сили, ніж у своїй країні. При цьому високий рівень безробіття в державі стимулює внутрішніх суб'єктів господарювання до реалізації толінгових операцій у ролі переробних підприємств з метою підвищення зайнятості громадян та зниження еміграції робочої сили.

Військово-політичний стан в державі. Дія фактора відображає рівень політичної та військової стабільності в державі, наявність та рівень розвитку військово-політичних конфліктів, адекватність військово-політичної політики, тощо. Високий рівень військової та політичної нестабільності в державі, наявність агресивних військово-політичних конфліктів, неадекватність політики держави у їх вирішенні значною мірою погіршує імідж країни в очах зарубіжних партнерів та відповідно знижує привабливість підприємств цієї держави у контексті започаткування та продовження толінгової співпраці, а також несприятливо впливає на процес реалізації толінгових операцій з огляду на існування істотних ризиків, наприклад, втрати робочої сили.

Рівень міжнародної співпраці держави. Вплив фактора репрезентує загальний рівень розвитку міжнародної співпраці держави, рівень її інтеграції у міжнародні організації, рівень розвитку міжнародних зв'язків держави підприємства із країною контрагента, тощо. Високий рівень розвитку міжнародної співпраці держав толінгера та переробного підприємства, а також глибокий рівень їхньої інтегрованості у співпрацю із міжнародними організаціями та об'єднаннями забезпечує гармонізованість їхніх нормативно-правових процедур у толінговій сфері, що значною мірою полегшує толінгову взаємодію між партнерами на засадах використання уніфікованих правил ведення такої співпраці.

Географічно-територіальне розташування держави та регіону. Дія фактора демонструє географічну вигідність місця розташування держави та регіону підприємства, їхню наближеність до країни та регіону партнера, кінцевих споживачів, митних органів, інших контрагентів, сприятливість кліматичних умов, тощо. Вигідне місцезнаходження держави переробного підприємства формує його привабливість в очах толінгера для налагодження толінгової співпраці, а також полегшує процеси постачання давальницької сировини, транспортування та збуту готової продукції кінцевим споживачам, тощо.

Стан інфраструктури в державі. Вплив фактора відображає рівень розвитку логістичної, транспортної, фінансової, митної інфраструктури в державі. Наявність розвиненого інфраструктурного забезпечення в державі переробного підприємства формує його привабливість в очах толінгера для започаткування толінгової взаємодії. Високий рівень розвитку логістичної та транспортної інфраструктури в країні переробного підприємства сприяє реалізації процесам постачання давальницької сировини, транспортування та збуту готової продукції кінцевим споживачам, митної інфраструктури – спрощує реалізацію процедур митного оформлення та контролю толінгових операцій, фінансової інфраструктури – покращує здійснення фінансово-розрахункових операцій між партнерами толінгової взаємодії, тощо.

Стан та рівень розвитку галузі економіки. Дія фактора характеризує загальноекономічний рівень розвитку галузі національного господарства, рівень збитковості підприємств в галузі, етап її життєвого циклу, рівень конкуренції, науково-технічного прогресу, зайнятості працівників, зносу основних засобів в галузі, сировинно-матеріального забезпечення галузі, тощо. Низький рівень загальноекономічного розвитку певної галузі національного господарства, високий рівень конкуренції в галузі, низький рівень зайнятості, дефіцит сировинно-матеріального забезпечення стимулюють підприємства цієї галузі до започаткування толінгової співпраці у ролі переробних підприємств, що дасть змогу вирішити породжені рівнем галузевого розвитку проблеми їхнього функціонування. Натомість, низький рівень зносу основних засобів у галузі, високий рівень науково-технічного прогресу формують привабливість підприємств цієї галузі в очах іноземних толінгерів у контексті використання їхньої прогресивної майнової бази, виробничих технологій, тощо. Покращення показників розвитку галузі може сигналізувати про можливість відновлення автономної виробничо-господарської діяльності її підприємств та поступової відмови від толінгової співпраці.

Висновки

Розроблена типологія факторів впливу на толінгові операції формує комплексну інформаційну базу, що охоплює широке різноманіття усіх можливих визначальних факторів впливу у толінговій сфері. Така типологія значною мірою спрощує процеси пошуку зацікавленими учасниками толінгових операцій факторів впливу на засадах сформованого переліку змістових факторів, ідентифікування, відбору найбільш пріоритетних факторів та оцінювання їхньої дії за різними аспектами за допомогою підготовленої характеристики особливостей впливу кожного змістового фактора та виокремлених типів факторів за різними ознаками. Крім того, запропонована типологія факторів впливу на толінгові операції забезпечує обґрунтоване розгорнуте інформаційне підґрунтя для розроблення та прийняття рішень щодо доцільності започаткування та продовження толінгової співпраці, визначення характеру, масштабів та параметрів реалізації толінгових операцій, а також використання можливостей сприятливих впливів чи усунення негативної дії певних факторів. Перспективами подальших досліджень є гармонізація митного оформлення толінгових операцій підприємств в умовах європейської інтеграції.

In modern crisis conditions a significant part of domestic enterprises is establishing tolling cooperation with foreign counterparties on the basis of processing of tolling raw materials. The peculiarities of tolling operations are largely dependent on the factors of the internal organizational, national and international environments. Despite the active development of tolling operations in domestic business, today there are practically no publications that comprehensively reveal the peculiarities of the influence of concrete factors on tolling operations of enterprises. That's why the purpose of the study is to identify and systematize key factors of influence on tolling operations of enterprises. On the basis of studying the specific theoretical and applied sources, it was defined that the factors of influence on tolling operations are situational-time driving forces that determine the character, scale, features, parameters and feasibility of implementation and realization of tolling operations by their subjects.

A typology of factors of influence on tolling operations of enterprises has been supplemented by the proposition of such typological signs: by the character of the motivation to implement tolling operations – motivating and demotivating; by the balancing of the impact on tolling activity of both counterparties – balanced and unbalanced; by the compulsory of taking into account – directive and indicative; by the content – production, branch affiliation, financial, raw and material, technological and property, social and personnel, marketing, logistic and territorial, stage of the life cycle, goals and objectives, level of foreign economic activity development, state of raw and material base in the country, normative and legal, customs, partnership, general economic, social state in the country, military and political, international, geographic and territorial location of the country and region, infrastructure, branch factors. The developed typology of factors of influence on tolling operations forms a complex information base for the search, identification, selection of the most priority factors and assessment of their impact on various aspects of enterprise's activity.

Список літератури:

1. Батченко Л.В. Теоретичні та прикладні засади реалізації толінгових операцій на вітчизняних підприємствах / Л.В. Батченко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. – № 858. – С. 16-21.
2. Барна М.Ю. Толінгові операції в Україні: переваги та недоліки / М.Ю. Барна, Н.М. Гарбар // Науковий вісник НЛТУ України: збірник науково-технічних праць. – Львів: 2012. – Вип. 22.4. – С. 165-169.
3. Гончаров Ю.В. Вплив толінгу на конкурентоспроможність легкої промисловості України / Ю.В. Гончаров, А.О. Дворецький // Вісник Хмельницького національного університету. – Хмельницький.: 2009. – Т. 1. – № 4. – С. 99-101.
4. Кузічкіна Л.І. Особливості здійснення операцій з давальницькою сировиною / Л.І. Кузічкіна // Інвестиції: практика та досвід. – № 8/2014. – С. 57-59.
5. Кузьмін О.Є. Реформування митної політики України в умовах європейської інтеграції / О.Є. Кузьмін, А.В. Тодощук, О.Г. Мельник // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – №11(185). – С. 53-60.
6. Партин Г.О. Толінг як форма залучення обігового капіталу / Г.О. Партин, О.А. Горбач // Науковий вісник НЛТУ України: збірник науково-технічних праць. – Львів: 2011. – Вип. 21.7. – С. 243-248.
7. Несторишен І.В. Митне оформлення толінгових операцій в контексті активізації євроінтеграційних процесів / І.В. Несторишен, І.Г. Бережнюк // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – Випуск 16. – С. 199-202. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/issue-16-2017>.
8. Earlam P. Focus on manufacturing / P. Earlam // Tax News. – 2012. – Retrieved from: <http://deloitteblog.co.za/wp-content/uploads/2012/10/Deloitte-tax-news-Focus-on-manufacturing.pdf>.
9. Goldner B. Toll Manufacturing Transactions Trade Secret and IP Protection [online] / B. Goldner and J. Hillel // Practical Law Company. – 2013. – Retrieved from: [https://files.skadden.com/sites/default/files/publications/Toll%20Manufacturing%20Transactions%20Trade%20Secret%20and%20IP%20Protection%20\(8-525-5209\).pdf](https://files.skadden.com/sites/default/files/publications/Toll%20Manufacturing%20Transactions%20Trade%20Secret%20and%20IP%20Protection%20(8-525-5209).pdf).
10. Knyaz S.V. Technology of formation of enterprise export-import activity / S.V. Knyaz, N.H. Heorhiadi, I.O. Krasilych // Scientific bulletin of Polissia. – 2017. – No 3 (11), P. 1. – P. 34-42.

References:

1. Batchenko, L.V. (2016). Theoretical and applied principles of tolling operations at enterprises. Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Serii: Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku, 858, 16-21 [in Ukrainian].

2. Barna, M.Yu., & Harbar, N.M. (2012). Tolling operations in Ukraine: advantages and disadvantages. *Naukovi visnyk NLTU Ukrainy: zbirnyk naukovo-tekhnichnykh prats*, 22.4, 165-169 [in Ukrainian].
3. Honcharov, Yu.V., & Dvoretzky, A.O. (2009). The impact of tolling on the competitiveness of light industry in Ukraine. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, 1 (4), 99-101 [in Ukrainian].
4. Kuzichkina, L.I. (2014). Features of realization of operations with tolling raw materials. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 8, 57-59 [in Ukrainian].
5. Kuzmin, O.Ye, Todoshchuk A.V., & Melnyk O.H. (2016). Reformation of customs police of Ukraine in conditions of European integration. *Aktualni problemy ekonomiky*, 11(185), 53-60 [in Ukrainian].
6. Partyn, G.O., & Gorbach, O.A. (2011). Tolinh yak forma zaluchennia obihovoho kapitalu [Tolling as a form of attracting the working capital]. *Scientific journal of NLTU of Ukraine*, 21.7, 243-248 [in Ukrainian].
7. Nestoryshen, I.V., & Berezniuk, I.G., (2017). Customs clearance of tolling operations in the context of activization of European integration processes. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, 16, 199-202. Retrieved from <http://global-national.in.ua/issue-16-2017> [in Ukrainian].
8. Earlam, P., & others. (2012). Focus on manufacturing, *Tax News*. Retrieved from <http://deloitteblog.co.za/wp-content/uploads/2012/10/Deloitte-tax-news-Focus-on-manufacturing.pdf> [in English].
9. Goldner, B., & Hillel, J. (2013). Toll Manufacturing Transactions Trade Secret and IP Protection, *Practical Law*. Retrieved from [https://files.skadden.com/sites/default/files/publications/Toll%20Manufacturing%20Transactions%20Trade%20Secret%20and%20IP%20Protection%20\(8-525-5209\).pdf](https://files.skadden.com/sites/default/files/publications/Toll%20Manufacturing%20Transactions%20Trade%20Secret%20and%20IP%20Protection%20(8-525-5209).pdf) [in English].
10. Knyaz, S.V., Heorhiadi, N.H., & Krasilych, I.O. (2017). Technology of formation of enterprise export-import activity. *Naukovi visnyk Polissia*, 3 (11), 1. 34-42 [in English].

Посилання на статтю:

Адамів М. Є. Фактори впливу на толінгові операції підприємств: змістовий та типологічний аспекти / М. Є. Адамів, І. І. Коць // *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. – 2018. – № 2 (4). – С. 5-14. – Режим доступу до журн.: <https://economics.opu.ua/ejopu/2018/No2/5.pdf>. DOI: 10.5281/zenodo.1422425.

Reference a Journal Article:

Adamiv M. Ye. Factors of influence on tolling operations of enterprises: content and typological aspects / M. Ye. Adamiv, I. I. Kots // *Economic journal Odessa polytechnic university*. – 2018. – № 2 (4). – С. 5-14. – Retrieved from <https://economics.opu.ua/ejopu/2018/No2/5.pdf>. DOI: 10.5281/zenodo.1422425.

